

E 132/23

A SÁROSPATAKI FŐISKOLA JÖVŐJE.

IRTA:

MITROVICS GYULA

A TISZÁNINENI REF. EGYHÁZ-
KERÜLET VILÁGI ALJEGYZŐJE.

*

LENYOMAT A „LELKÉSZEGYESÜLET“ 1912. ÉVI
18., 19., 20. SZÁMAIBÓL.

*

ÁRA 50 FILLÉR.

DEBRECZEN, 1912
HEGEDŰS ÉS SÁNDOR.

A sárospataki főiskola jövője.

Mikor ezt a címet leirtam, a szokottnál erősebben kezdett dobogni a szívem. Egy értékében és hivatásában felbecsülhetetlen intézmény jövőjéről véleményt mondani, esetleg gondolatokat vetni fel: nem lehet megilletődés nélkül. Aki ilyen témához komoly ünnepiesség átérzése nélkül, vagy épen hétköznapi érzések s szempontok hatása alatt merészkedik: megérdemli, hogy mint lelkiismeretlen jongleurt verjék ki a komoly kérdések megvitatására rendelt fórumokról. Eme felfogás az erkölcsi elkötelezettség többszörös erejével parancsol épen én velem, akit nevem s igénytelen multamnak tetemesebb része elválaszthatatlan kapcsokkal fűz mindenha a pataki főiskolához. Nemcsak nevelésem nagyobb felét köszönhetem az alma maternek, amit egyetlen erkölcsi alapon álló ember sem felejtethet el soha, nemcsak a pályakezdés emlékei fűznek hozzá, hanem annak hálás átgondolása is, hogy azt az egyszerű, kisiparos családot, melyhez eleim tartoztak, a pataki alma mater ápoló, gyöngéd karjai emelték ki az egyszerű ismeretlenség csendes köréből. Ez a körülmény meg fogja magyarázni, hogy, habár ma már nem tartozom bele a sárospataki főiskola szűkebb érdekkörébe, nem tudom elhallgatni véleményemet eme látszólag már reám nem is tartozó kérdésben s mikor úgy gondolom, hogy a sárospataki főiskola jövője fordulóponthoz jutott az egyetemikérdés előtérbenyomulása alkalmával, énis bátorságot veszek magam-

nak a hozzászóláshoz. Csaba királyfi vitézei boldogabb hazájukból is visszatértek bajba szorult véreik támogatására. A szomszédból hogy ne lehetne hát egy pár alaposan átgondolt igével beleszólanom a nagyfontosságú kérdésbe nekem is? A kissé távolabb állók is sokszor vegyithetnek bele a dolgok megvitatásába helyes szempontokat.

Előzetesen csak egyet kell még bizonyos dolgok tisztázására bevezetőleg megemlítenem. A sárospataki főiskola jövőjének megvitatására kétségtelenül a legilletékesebb és legalkalmasabb organum a Sárospataki Ref. Lapok volna, annak a kerületnek a lapja, amely legelső sorban hivatott a sárospataki főiskola sorsának irányítására. Annyival inkább, mert — okkal vagy ok nélkül, nem tartozik ide, — a más egyházkerületek területein elhangzó és főleg ellenkező véleményeket sokszor tulzott érzékenységgel szokták megítélni. Itt pedig a pataki főiskola jövőjének lehetőleg biztos megalapozása lévén az egyedüli cél, a helyes utak és eszközök megválasztását nehezítené meg, ha a tisztánlátást érzelmi motívumok felmerülése befolyásolná. Ez lévén felfogásom, én is a Sárospataki Ref. Lapok hasábjain óhajtottam elmondani nézeteimet. Megkeresésemre a szerkesztőség előzőeken válaszolt is, amit a nyilvánosság előtt is hálaosan megköszönök; mindazáltal nem kaptam teljes megnyugtatót abban az irányban, hogy a pataki főiskola jövője tárgyában eddig elhangzott tervezetekkel ellentétes véleményem mellett a harcot, a nevezett lap hasábjain, egyenlő feltételek mellett, megvívhasam. Mivel pedig attól a felfogásomtól nem állhatok el, hogy a Tiszánineni Egyházkerület közönsége is csak akkor állapíthatja meg a nagy cél biztosításához vezető utat a leghelyesebben, ha mérlegeli és latba veti az ellentétes véleményeket is, másutt kellett keresnem

alkalmat nézeteim elmondására. Erre a célra az ORLE. lapját találtam a legmegfelelőbbnek, mert ez sem nem helyi érdekeket szolgál, sem olvasó törzsközönsége nemcsak egy kerületből kerül ki. Így tehát az egyetemesség jellegével bir s ehez képest a legnagyobb érzékenység mellett sem érheti az illetéktelenség gánca. Egyuttal nagyon köszönöm e lapok szerkesztőjének, dr Lencz Géza barátomnak, hogy terjedelmesebb cikkelyem számára hasábjait szives volt felajánlani.

A dolog lényegére nézve abban mindannyian megegyezünk, hogy a sárospataki főiskola jövője a sárospataki jogakadémia jövőjén fordul meg. A további következtetések levonásában azonban már nézeteink a lehető legellentétebb két irányban fordulnak el egymástól. De az tény marad, hogy a főiskola jövője felől a döntésnek a jogakadémia további sorsának megvitatása alapján kell megtörténnie. Másfelől a sárospataki jogakadémia sorsa felől nem lehet véleményt alkotni a jogakadémiák helyzetének és jövőjének általános tisztázása nélkül. Azért felfogásom szerint a sárospataki főiskola jövője feletti döntés alkalmával három kérdést kell előzetesen megvitatni. Az *első* az: nemzeti és felekezeti szempontok szükségessé teszik-e azokat az áldozatokat, amelyekbe a jogakadémiák fenntartása kerül? A *második* ez: ha igen, a pataki főiskola anyagi körülményei megengedik-e ezeknek az áldozatoknak a maga részéről a folytatását és nélkülözhetetlen fokozását? S végül a *harmadik* ez: a sárospataki főiskola jövőjét csak a jogakadémia jelenlegi fenntartásával lehet-e biztosítani?

I.

Nemzeti és felekezeti szempontok szükségessé teszik-e azokat az áldozatokat, amelyekbe

a jogakadémiák fenntartása kerül? Tulajdonképen már ezzel az első kérdéssel eldől az ügy az elvek szempontjából, sőt felfogásom szerint kell, hogy gyakorlatilag is, mert a magyar kálvinizmus épen anyagi erőinek nagyon is korlátozott volta miatt, nem engedheti meg magának iskolapolitikájában sem az okatlan fényüvést.

A jogakadémiák, közelebbről pedig a ref. (és a sárospataki) jogakadémiák további fenntartása érdekében közreadott két legjelentékenyebb és igen becses dolgozat, a *Finkey Ferenc* jogakadémiai szakelőadóé és a *sárospataki jogikaré*, egybehangzóan kiemeli a jogakadémiáknak azt a fontos hivatását, hogy az egyetemek jogi karainak minden mértéket túlhaladó s épen azért határozottan nagyon egészségtelen túlnépességét levezesse. Ha a meglévő jogtudományi intézetek között a joghallgatók száma érvényesen oszlanék meg, a bajon segítve volna. Az alkalmat erre a megoszlásra a jogakadémiák eddig is megadták, *de hát levezették-e?* Fokozatosan csökkenően *nem*. És remélhető-é, hogy ezután ebbeli hivatásuknak fokozottabban fognak megfelelni, akkor, amikor az állam a felső oktatásra fordítható erőinek teljességével az egyetemek megerősítésére fog törekedni? Aligha. A nevezett munkálatok idézik a hallgatók megoszlásának statisztikai adatait. Ezek szerint az összes joghallgatók fele (3585) Budapesten van beiratkozva, negyede (1624) Kolozsvárra és csak egy negyede (1516) a tíz jogakadémiára. Ha már most két új egyetem nyílik meg, nem könnyen feltehető-é, illetőleg nem egyenesen ez a föltevés bír-e valószínűséggel, hogy ezek jogi karainak népessége külön-külön már az első években meg fogja közelíteni a kolozsvárinépességének a felét?! Aligha van annak a lehető ellenvetésnek nagy súlya, hogy az új intézményeknek a kezdet nehézségeivel fog

kellenni küzdeniök. Először is nem új intézmények. Pozsony és Debreczen nevéhez nem lesz nehéz hozzá szokniok az ifjaknak és a neveltető szüléknek. Azután a tervekből kivehetőleg az állam anyagi és erkölcsi gazdagságának túlerejével egyszerre fog fellépni. Csak ha a külső arányokat nézem is, talán tulzás nélkül mondhatom, hogy pl. a debreczeni egyetem külső elhelyezésével egyetlen más egyeteme sem fog versenyezhetni az egész continensnek. Pozsony, a favorizált Pozsony, sem fog mellette bizonyára messze elmaradni. Ezen felül bizonyára Pozsonyban is, de itt Debreczenben föltétlenül, olyan internátussal, sőt internátusokkal várjuk az ifjakat és abban a jótéteményeknek akkora számával, aminőt meglevő egyetemeinken idáig még nem találtak meg. Mindezt csak annak a valószínűsége mellett hoztam fel, hogy a két új egyetem mindjárt a legelső években el fogja vonni a jogakadémiák hallgatóságának jókora részét.

Akár helyeseljük tehát, akár nem, hogy az egyetemi fakultások tulzsufoltak a jogakadémiák viszonylagos néptelensége mellett, ez eltagadhatatlan olyan tény, mely jövőben még erősebben fog érvényesülni. Így tehát azt a hivatást, amelyet a jogakadémiák fenntartása mellett érvelők hangoztatnak, hogy általuk levezettessék az egyetemek tulzsufoltsága, sem a jelenben nem teljesítik, sem a jövőben nem fogják előreláthatólag. A jelenben nem oly mértékben, hogy az kulturális és magasabb erkölcsi szempontból érezhető volna; a jövőben meg, félős, még ennyire sem.

Az egyetemi tulzsufoltság bajaira négyféle orvoslási mód mutatkoznék lehetségesnek, u. m. a qualificationalis törvényszakaszok módosítása; a numerus clausus felállítása; az egyetemek szaporítása s végül a jogakad. oktatás erősítése országos intézkedésekkel. Ezek közül talán az utóbbi

mutatkozik kivitelben a legnehezebbnek, de természetesen a jogakadémiák védelmezői emellett küzdenek leginkább. Lássuk, milyen reményekkel. Maguk kénytelenek beismerni, hogy az uralkodó áramlat nem kedvez a jogakadémiáknak. A kötelező doktorátust (mellesleg megjegyzem, hogy magam is óhajtanám a doktorátusnak tudományos fokozat gyanánt való megtartását) most már legnagyobb valószínűség szerint a bírói karra is kiterjesztik s így egyedül a közigazgatási pályára lehet majd a szükséges qualificatiót a jogakadémiákon megszerezni. Sőt, amint a sárospataki jogtanári kar nagyon helyesen megjegyezte, a III. alapvizsga behozatala is nagyon problematikus értékű a jogakadémiák népessége szempontjából. Igaz, hogy amint ezt a fejlődési áramlatot a ma uralkodó irány fölszínre vetette, úgy egy másik le is veheti napirendről, megváltoztathatja. De vajon annak idején mindenki helyeselte-e a doktorátus kötelező voltát az ügyvédeknel? S változtattak-e rajta azóta? Máról holnapra nem igen szokás ilyen nagyszabású reformokat visszacsinálni. De még ha megtennék is, az ifjuság annyira elszokott a jogakadémiák tömeges felkeresésétől, hogy egyhamar gyökeres változás alig volna remélhető s jogakadémiáinkat a szomorú végzet ez alatt az idő alatt is könnyen utólérhetné. De erre máskülönben semmi remény. Az állam, amikor az egyetemi rendszer kiépítésére vállalkozott s ehez növekvő milliókkal terheli meg költségvetését, bajosan fog a jogakadémiák segítségére sietni. Egy szájból nem lehet hideget és meleget fujni egyszerre.

Én azt hiszem, nemzeti karakterünk emelése, közigazgatásunk szakszerűbbé tétele, műveltségünk mélyítése, a jogi tanultság tultengésének csökkentése szempontjából, amint azt az Orsz.

Ref. Tanáregyesület 1911 közgyűlésén bővebben kifejtettem (l. nevezett egyesület Évkönyvét 1911 86. l.), sokkal üdvösebb volna a qualificationalis törvény módosítása. Erre azt lehet felelni: de ez nem történt s talán nem is fog megtörténni. Hát a jogakadémiák helyzetének javításához szükséges intézkedések megtörténtek, vagy oly biztos, hogy meg fognak történni? Mivel pedig eshetőség dolgában az utóbbi nincs kedvezőbb helyzetben, mint az előbbi, másfelől a nemzetre mélyrehatóbb és értékesebb hatással járna az előbbi, én amaszt határozottan sürgősebbnek is gondolom. Ép ilyen lehetőségnek tartom az egyetemeken a növendékekkel szemben a numerus claususnak kathedránkénti megállapítását. Ezzel az oktatás szabadságán mi csorba sem esnék, ellenben a nevelési érdekeknek határtalan előnye volna belőle. Ethikai szempontok meg határozottan megkövetelik. Hiszen semmiféle morál sem engedheti meg, hogy nagyobb publikumot hívjunk meg bárhova, mint amennyit megfelelő módon ellátni tudunk. De a numerus clausus felállítása természetesen vonná maga után a párhuzamos katedrák szaporítását. A párhuzamos katedrák rendszere egyuttal nélkülözhetővé tenné az egyetemek olyan foku szaporítását, aminőt más fakultások érdekei már nem kívánnának meg.

A jogakadémiák mellett nagyon komoly érv lehetne az, hogy ezeknek szűkebb körében intenzívebben lehetne gyakorolni az ellenőrzést. Itt szigorubb a fegyelem; nagyobb a tanár személyes és közvetlen ráhatása, következésképen talán az ifjak részéről is komolyabb és tudományosabb előkészület folyik jövődjő pályájokra. Nos, hát semmilyen irányban nem akarok érzékenységet érinteni, de talán a jogakadémiai ifjuság idáig még sem igen szerepelt a tudományos elmélyedés képviselője gyanánt; ha pedig, a kívánt intézkedések foly-

tán, számuk szaporodnék, akkor ez az ellenőrzésnek említett intenzitását bizonyára inkább csak csökkenthetné. Sőt a colloquiumi kényszer elejtésével, illetőleg korlátozásával, amit több jogakadémia már is követ, a pataki meg, hosszas és tiszteletreméltó aggodalmak után, most maga is ajánl már, ezt még illusoriusabbá teszi. Ha tehát most felhagyunk a colloquiumokkal is és ezzel az ellenőrzés leghatékonyabb eszközéről is lemondunk, mi lesz hát előnye a jogakadémiának, mely a rájuk, a hallgatók aránylag egészen csekély számára fordított költséget megérné, illetőleg a nemzeti kultúra és felekezeti érdekek egyenértékeiben ami megtérülne?

Protestáns szempontból főleg annak a hivatásnak emlegetését szoktuk meg, hogy a jogakadémiák gondoskodnak megfelelő világi elem képzéséről. Azonban a sárospataki tanári kar egyidejűleg azt is egészen méltán felpanaszolja, „hogy újabb időben épen a mi vezető világi férfaink nem küldik gyermekeiket a sárospataki jogakadémiára“. Azt hiszem, másutt sincs különben. Hiszen a sárospataki jogakadémia egyike a legjobban felszerelt jogakadémiáknak, melynek mindig megvannak a maga nagyon is értékes vonzó erői. A sárospataki iskoláért lelkesedő vezérférfiak viszonya pedig oly benső a főiskolával, hogy másutt sem lehet szorosabb. És még sem küldik ide fiaikat. Nem próbáltak-e meg idáig is mindent ebben az irányban? Én tudom, hogy igen. Az ok tehát a korszellemben van, amit nem sikerül márról-holnapra szintén kicserélni. Vagy reméljük, hogy az új egyetemek felállításával ez hamarosan változni fog — a jogakadémiák javára? De máskülönben is, kinek előbbi nevelése, a szülői körből magával vitt tanulmányai folyamán megérett világfelfogása a protestantizmusnak kedvez,

épen a sárospataki munkálat megfogalmazójától kérдем, állami egyetemen nem fejlődhetik-e megalkuvást nem ismerő igaz protestánsok? Én úgy hiszem, a felekezeti is teljesen megbízható kiváló férfiaknak hosszú sorára lehetne rámutatni, kik soha nem voltak ref. jogakadémiáink hallgatói. Másfelől talán még nagyobb számát lehetne kimutatni azoknak, kik jogakadémiáink falai között nőttek fel felekezeti érdekeinknek egészen közömbös nézői gyanánt. Meggyőződésem, — s talán sokan lesznek, kik elfogadják — hogy ha a lelki gondozást egyetemi ifjainkra is kiterjesztjük, azokból ép olyan jó kálvinistákat nevelhetünk, mint a jogakadémiákon. Csak erről kell gondoskodnunk.

Még egy érv hangzik el erről az oldalról, amit itt föl kell említenem. A jogtanári katedrák kitünő képző eszközök az egyetemi professzorsághoz. No, hát mondhatom, ez a világ legdrágább tanárképzője.

Tudomásom szerint ugyanis olyan egyének sorából, kik szolgáltak ref. jogakadémián, máig csak négy egyént neveztek ki egyetemi katedrára, u. m. Kerkápolyt, Magyaryt, Hellét és Finkeyt. Közülök Kerkápoly, Helle és Magyar (különben is katolikus) kinevezésük idejében már nem voltak ref. felekezeti szolgálatban.

Ha mindezeket ismerjük, a számadást a jogakadémiákra sehogyan sem lehet kedvezőnek találnunk. Az egyetemi jogi fakultások tulzsufoltságának levezetésére, részben rajtok kívül eső okok miatt alkalmasoknak nem bizonyultak s jövőjük, a helyzet kedvezőtlenebbé válása miatt, ebben az irányban még kevesebb reménységgel kecsegtet. Másfelől ehhez a jogakadémiáknál alkalmasabb eszközök is mutatkoznak. Az ellenőrzés és nevelői ráhatás intenzitásából (?) pedig épen népességük miatt engedniök kell. A szakoktatási re-

formok és a korszellem sem ígérenk rájuk nézve semmi biztatót. Csekély létszámuk miatt, és mert épen ref. közéletünk vezetősaládai sem igen küldik oda gyermekeiket, még szűkebb felekezeti életünkre sem gyakorolhatnak számbavehető üdvös hatást. Végül az egyetemi tanári succrescentia szempontjából sem mutatkozott idáig nyomós tényezőnek. Mindezekhez járul még ref. jogakadémiáink sajátos nehézsége. Az n. hogy egyik sem esik nagyobb kulturális vagy gazdasági gócpontba, sőt a sárospatakit a leendő debreceni egyetem földrajzi közelsége, körülményeiknek sok ponton találkozó azonossága, s Debrecenben ref. egyetemi hallgatóknak nyújtandó számos nagyobb kedvezmény, még inkább érinti létérdekeiben. Ezért semmiképen sem lehet eltagadni, hogy ref. jogakadémiáink a lehető legválságosabb helyzetbe jutottak, még válságosabba, mint az állami és kath. jogakadémiák. Ezt is helyesen emeli ki Finkey Ferencnek már idézett előadói munkálata, és a debreceni egyetem dolgában ugyancsak ebben a minőségében készített másik dolgozata is, melyet épen most, soraim megírása közben, kaptam szerzőjének szives figyelméből. Ez olyan adott helyzet, mely mindenképen lehangoló, de amellyel, mert tények, számolnunk kell. Constatálása eltagadhatatlanul szomorú feladat, de nem szabad kitérni sem ez elől, sem a consequentiák levonása elől. És eme kérdések megvitatásánál nem az lesz a hibás, aki a helyzet nehézségeinek s következményeinek megállapítására törekszik, hanem az, aki ezek előtt szemet hunyva, a baj felismerésétől és orvoslásától elzárkózik.

Én a helyzetet így látom: a katolikus és az állami jogakadémiák közül az, vagy azok, melyeknek székhelye egyetemek székhelye gyanánt szóba jöhet, továbbra is fenn fognak maradni. Jól

mondja ugyanis a sárospataki tanári kar munkálata — amint különben októberi cikkelyemben magam is irtam — hogy az állam nem fog nyílt harcot kezdeni a jogakadémiák ellen. És Berzeviczy is mély történetbölcselettől sugallva nyilatkozik oly értelemben, hogy történelmi multtal bíró intézményeket nem szabad „egyszerűen agyoncsapni“. Ezeket a szerencsés intézményeket már csak a reménység, a kecsegtető jobb jövő képe is táplálni fogja. Ellenben a többiek az organikus élet törvényei szerint fognak elsorvadni, mint olyan szervek, melyek az élet sodrának nagyobb áramlásaitól nem járt és nem táplált peripheriakon huzódnak meg. És ez ellen hasztalanul hivatkozunk bár a legfényesebb multra is! Az élet folyama is változtatja helyét s idővel új és új irányban és medret magának s életnedveivel új és új területeket termékenyít. A történelemnek annyi sok rombadólt s föld alá temetkező nagysága illusztrálja ennek szomorú igazságát. De az is gyakori, hogy új élet fakad az összébhuzódott régi gyökérből. Erről azonban cikkelyem végén óhajtok szólni . . .

Egyszóval felülről egyenes veszedelem a mi jogakadémiáinkat sem fogja fenyegetni. Ellenben létszámuk, főleg a szigetinek és patakinak, még összéb zsugorodik, előre láthatólag a teljes jelentéktelenségig. Ezzel szemben fenntartási költségük megmarad, sőt a helyzetet a tandíjveszteség még súlyosbitani is fogja. De az sem lehetetlen, hogy a kor s az egyetemek növekvő versenye az igényeket is növeli majd velök szemben.

Birják-é ezt az iskolai alapok, avagy rendelkezik-é a magyar ref. egyház egyeteme olyan anyagi forrásokkal, melyeket számukra a jövőben megnyithat? Az 1848. XX. t.-c. ilyen irányu szükségletekről soha sem igen fog gondoskodni. A tanári

fizetéskiegészítéseken túl az állam alig fog menni. Megmentésükre azért csak egyetlen elgondolható eshetőség lehetséges és ez az, hogy látva a particularis sőt localis kulturpolitika elégtelenségét, s látva, hogy ebben s más hasonló kérdésekben egyházunk lába alól a talajt könnyen elveszitheti, a magyar kálvinizmus közös és egységes kulturpolitika megkezdésére tér át s együttes erővel ott létesít egy közös ref. jogakadémiát, hol a helyi viszonyok annak jelenjét és jövő virágzását eleve biztosítják. Azonban ez is csak elméleti lehetőség. Annyi komoly és ma még reális akadálya van ennek, a számba sem vehető imponderabiléken kívül, hogy ezzel elő sem lehet állani. Hiszen mikor a debreczeni állami egyetemmel szemben merültek fel aggodalmak, mikor a debreczeni ősi főiskola megszűnése tette borongóssá a kedélyeket, ekkor sem merült fel sehol sem ennek elhárítása érdekében az erők koncentrálásának gondolata. Itt is igaz magyaroknak bizonyultunk; azért még válságosnak tartott helyzetekben is áll ránk Tompának fájó panasza az oldott kévéről. Ez az elképzelt lehetőség tehát nem fogja megmenteni a ref. jogi oktatás eszméjét.

Ellenben fennfogjuk tartani mind a három jogakadémiát s óriási erővesztések után ott fognak elesni a küzdés mezején. Csakhogy bölcs hadvezér reménytelen küzdelemnek nem hoz véráldozatokat, hanem egy jövő, kedvezőbb kilátásokkal kecsegtető küzdelem számára visszavonja csapatait.

II.

Erős meggyőződésem, hogy a jogakadémiák az új helyzetben sem nemzeti, sem prot. szempontokból nem érik meg azt az áldozatot, amibe belekerülnek, föltéve, hogyha és amennyiben egyáltalában fenntarthatók. De, ha a sárospataki fő-

iskola vagyoni viszonyai megengednék, az én lelkem is bele tudna nyugodni a további kísérletezésekbe. Hadd őrizze élő szervezete továbbra is a református felső oktatás nagy gondolatát, hogy megvárva és megérve az idők teljességét, még teljesebbé kiegészítve terjessze a magyar szabadelvű kálvinizmus oltalma alatt a nemzeti eszmét és tudományosságot.

Avagy ad oculos demonstrálja a helyzet tartáhatatlanságát.

Nézetem szerint azonban a pataki főiskolának nincsen pénze kérdéses kísérletezésekre. Itt sajnos, kelletlen dolgokat kell érintenem, amit magam sem szívesen teszek, a sok érzékenység miatt, mely ebben a kérdésben mindenkor tapasztalható volt. Bármilyen intentioval foglalkozzék ugyanis valaki a főiskola vagyoni állapotával, megvan a hajlandóság, hogy ezt ellenséges szándéknak tulajdonítsák. Pedig a főiskola jövőjének megbeszélésénél ez végre is elkerülhetetlen. A tisztánlátásnak ez nélkülözhetetlen feltétele.

Itt is előre kell azonban bocsátanom, hogy, kívül álló embernek legalább, nagyon nehéz ebben a kérdésben eligazodnia. Az egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvek csak a végösszegeket közlik. Az igazgató-tanács jegyzőkönyvei részletesebben számolnak ugyan be az eredményekkel, ezek azonban „kézirát gyanánt“ nyomatnak ki s így az irodalmi szokás és tartózkodó izlés eltilt ezek felhasználásától; bár a végeredményt ez nem igen befolyásolja. Ennél is több nehézséget okoz azonban az a körülmény, hogy a zárószámadás csak a pénztár forgalmi kimutatását tartalmazza és így, legalább én a magam részéről, nem tudom pontosan kivenni, hogy a tiszta jövedelem és a kiadások egybevetéséből mennyi évi fölösleg, vagy hiány mutatkozik. A pénztári maradvány ugyanis

az egész forgalom eredményét mutatja. Így a magam részéről csak épen következtetni tudok a pénzügyi helyzetre és pedig a vagyonszámlegről, mely a jövedelmező vagyon tökenövekedését, illetőleg apadását mutatja, másfelől a költségvetésekből. Természetes azonban, hogy a költségvetés erős módosulásnak van mindig alávetve s ezért nem teljesen megbízható. A tőkeszaporulat sem nyújthat biztos képet az előző évi eredményről; vannak ugyanis tőkésítendő jövedelmek, amelyekre fordított összeg nem tekinthető évi feleslegnek, mert azok voltaképen terhelik a költségvetést.

Az eredmény tehát ez:

I.			II.		
Költségvetés mutat			Zárószámadás mutat		
1904	1708.04	K fölös.	75783.72	K	vagyonsz.
1905	13233.37	„ „	14156.82	„	„
1906	9621.06	„ „	36723.76	„	„
1907	10529.47	„ „	63318.01	„	„
1908	9047.61	„ „	11558.31	„	„
1909	7251.39	„ hiányt	5866.05	„	„
1910	2602.77	„ „	30059.94	„	apadást
1911	16598.75	„ „			

Hogy a vagyonszaporulat mennyire nem bizonyít mindenkor a költségvetési év kedvező eredménye mellett, mutatja az, hogy bár 1908-ban a jövedelmező vagyon 11558.31 K-val gyarapodott, a tényleges jövedelmekben mégis külön 6000 K zárószámadásilag megállapított hiány visszapótlására kér az igazgató-tanács az egyház-kerülettől fedezetet (1909 tavaszi közgy. 39. jk. pont. A kerületi pénztárnak azonban magának sem lévén rá fedezete, annak megtérítéséről nem gondoskodhatott). Mindamellett is megállapítható, hogy 1908-tól határozottan növekvő deficittel küzd a főiskola. 1909-ben a vagyonban még nincs

ugyan apadás, sőt 5866.05 K szaporodás van; de ha az előző évi 11558.31 K vagyonszaporulat mellett 6000 K deficit volt megállapítható, akkor ebben az évben a vagyonszaporulat annak kevesebb, mint felére szállván alá, még több lehetett a tényleges hiány. Kiegészítőleg még azt kell fel-
említenem, hogy a jegyzőkönyvek 1907-re és 1909-re normál-költségvetést is közölnek és ez az előbbi évre 11020.53 K plusz, az utóbbira 16896.25 K minust állapít meg.

Ha csak pusztán ezeket vesszük is tekintetbe, a főiskola költségvetése nem mutatkozik arra alkalmasnak, hogy jogakadémiájának fenntartásáért megvívandó költséges küzdelembe bele mehessen. Már pedig a főiskola jövőjének előkészítésénél a legeslegelső kellék, amelynek biztosítása nélkül egyetlen lépést sem lehet megtenni, anyagi existenciájának a megerősítése. Mi történik a főiskolával, ha tőkési az 1910. évi arányban csökkenni fognak? Ez már tiz év alatt olyan tőkeapadást jelent, hogy a kamatjövedelmek kimaradása is 2—3 katedra dotálásától vonja el a fedezetet. Már pedig a kiadások növekvése az eddigi keretekben is egészen bizonyos. Futólagos szemlében alig volna lehetséges tételenként igazolni az emelkedés bekövetkezését. Elég, ha két dologra utalunk. Az alkalmazott tanárok korpótlék igénye rohamos emelkedőben lesz, amennyiben az a maximumtól ma határozottan távol áll. Így pl. az 1911. év költségvetését csak 2 tanárnál terhelte 5, 2-nél 4, 3-nál 3, 1-nél 2 és 8-nál egy korpótlék, holott a tanári személyzet 32 tagból áll. A másik, amiből következtetést vonhatunk, a költségvetés állandó növekvése. 1901-ben 225,438 K kiadásról szóló költségvetést hagy jóvá az egyházkerületi közgyűlés, míg tiz évvel később, 1911-ben már a kiadások 304,635 K-ra rugnak. (Előző évben még több,

371,670 K.) Mi lesz a főiskolával, ha a legközelebbi tíz évben ebben az arányban nőnek szükségletei?

Bevételei növekedését csak két ponton remélheti, u. m. az államsegélynél és a Vay-Mocsáry-alapból állandóan tőkésített 200,000 koronából. Az államsegély maximalis összege évi 50,000 K, 200,000 korona pedig legfeljebb 15 évenként ismétlődő 10—10.000 K évi jövedelemszaporulatot jelent. Az u. n. Uj-Vay-Mocsáry-alapítvány gondolom szintén tőkésítették, úgy mint a másik, mert máskülönbén lényegtelen dologgá zsugorodnék össze; ebben az esetben pedig ennek 5000 K-nyi kamatjövedelmére husz éven belől még alig számíthatni. Említhető még a Mudrány-hagyaték, de a szőlők hozamának emelkedése a maihoz képest már nem igen remélhető. De ez a szőlő jövedelmének labilis természete miatt biztos költségvetési tétel gyanánt ma sem szerepel. Az államsegély pedig jó, ha 10 év alatt felemelkedik teljes összegére. De mi lesz addig is, az állandónak mutakozó deficit mellett, mikor az egyházkerület anyagi támogatására, fedezet híjában, számitani nem lehet?!

A helyzet képe tehát véleményem szerint így alakul: állandó deficit gyanánt mutakozik ma mintegy 30,000 K s ennek biztos fedezete egyedül az államsegély; de ennek hatása csak évek mulva lesz érezhető, mert ma még alig nyújt némi segítséget. Ezzel szemben azonban ott van a jogakadémia tervezett megerősítése, a theol. akadémia versenyképessé tétele, mely alkuvást nem tűrő kötelesség, az esetleges gimn. szükségletekről való gondoskodás, a korpótlékok fokozatos emelkedése, és az internátusügyek sürgős rendezése. Ha az államsegély már ma egész összegében folyóvá tétetnék, talán lehetséges volna a kikerül-

hetetlen szükségletek fokozatos kielégítése és a deficit kiküszöbölése. De ha, ami valószínű, ez csak 8—10 év alatt történik meg, az alatt a lavina módjára növekvő bajok nemcsak az állami segélyt fogják lekötöni, de a további szükségletek kielégítése elől is elzárják az utat, s akkor már nem lesz több sperativum.

Lehetséges-é az érintett szükségleteknek együttes kielégítése? Igénytelen nézetem szerint a főiskola mai vagyoni helyzetében nem. De mivel valamennyi kikerülhetetlen, *a jogakadémia fenn tartásának erőszakolása előbb-utóbb a főiskola vagyoni helyzetének végzetes megrokkolására vezet.*

III.

Ezek után most még csak a harmadik kérdésre vagyok adós a felelettel, arra t. i., hogy *a jogakadémia feladásával lehetséges-é a sárospataki főiskola jövőjének a biztosítása az eddigi árnyokban?*

Nézetem szerint igenis lehetséges és *csakis úgy lehetséges.* Azt tölem telhetőleg iparkodtam kimutatni, hogy a főiskola a jogakadémia fenn tartásának erőszakolásával lehetetlen feladatra vállalkozik s azzal semminő irányban nem tölt be missziót, sőt elvérzik az érdekében meghozott és meghozandó áldozatok súlya alatt. Ellenben annak feladásával

- a) erősítheti gimnáziumát;
- b) a debreczeni egyetemmel szemben versenyre képessé teheti theológiáját;
- c) mindkét intézeti ágát elláthatja kielégítő internátusokkal;
- d) alkalmas időkre olyan erőtartalékot gyűjthet, melyekkel az egész magyar protestánsizmus számára biztosíthatja a felső oktatás eszméjét.

a) A gimnázium megerősítésének szükségét itt fölösleges tárgyalni. Hogy Patak erre a lehető legideálisabb hely, egészen köztudomásu. Másfelől, akik benne élnek és dolgoznak, mindenkor legjobban tudják, mire van szükségük.

b) A theol. akadémia megerősítése egyetemes érdek és egyetemes szempontok alá tartozik. Egyetemes érdek, a magyar prot. theol. tudományosság országos érdeke, hogy az mentől több oldalúlag és az ellentétes szempontok küzdelmei közben műveltessék. Ha egyetlen fakultás tanárkara rányomakodnék, legmagasabbszínvonala mellett is az elszintelenedés veszedelme fenyegetné. Összes hazai ref. theol. karunknak megvan a maga sajátos színe; Pataknak különösen. Vétek volna azt elhanyagolni, sulyban gyöngíteni. Már pedig a theol. fakultást létszám tekintetében talán még erősebben fenyegeti Debreczen, mint a jogi kart. Debreczen a maga 8 professorával (ennyi már ma biztosítva van) teljes bölcséleti karával, egy óriási egyház élete a tanulmányok bőséges alkalmával, erős egyetemi diákéletével hatalmas versenytársakat is bizonyára próbára tesz. Pataknak ezen a ponton nem szabad gyöngének bizonyulnia! Az erőt pedig tanárainak egyéni kiválósága magában — bármily sokra becsüljük is — nem biztosíthatja. Ennek vannak anyagi feltételei is. Ime, patakiak sürgetik az irodalom és magy. prot.-egyháztört. katedrát. Az sem eléggé felel meg a tudományos érdekeknek, hogy a görög és héber exegesis egy kézben van stb. stb. Nem akarok a theol. oktatás szakkérdéseibe illetéktelenül beleavatkozni. De azt hiszem, a sárospataki theol. kar igazat ad nekem abban, hogy anyagiakban és szellemiekben egyaránt erősítést várnak, versenyképességök érdekében.

c) Mind a gimnázium, mind a theol. megerős-

sítéséhez, nevelői feladatainak teljesítéséhez mul-
 hatatlan szükség van külön-külön jól szervezett
 internátusokra. Ez a terv több formában már fel
 is merült, sőt egy szűkebb körü, de felfogásom
 szerint már alapjaiban is eltévesztett intézmény
 alakjában kísérletezésnek is a tárgya. Mégis azon-
 ban azon kell csodálkoznom, hogy bár hazai intéz-
 mények sorában is számos helyről lehetett volna
 mintát venni, ez még az egészséges megvalósulás-
 hoz idáig közelebb nem jutott. Pedig erre, ha va-
 lahol, hát Patakon van égető szükség. Itt ugyanis
 oly csekély számban vannak intelligens család-
 dok, kik gondozásra magukhoz ifjakat fogadhat-
 nának, hogy a növendékek nevelői szempontok-
 ból megnyugtató elhelyezése csaknem lehetetlen-
 ség. Ugyannyira, hogy ez a főiskolának legéget-
 őbb kérdése, aminek megoldása azonban szintén
 áldozatot követel. Másfelől azonban mégsem üt-
 közik legyőzhetetlen akadályokba, mert az állam
 most már internátusokra is nyújt építkezési segít-
 séget. A természetes megoldási módok önként ki-
 nálkoznak. Az állam elősegíti a gimn. internátusok
 építését, de nem támogatja a felső iskolákét. Már
 csak ezért is az előbbire kell gondolni. Azonfölül
 a gimn. ifjak internátusát háló és nappali szobák
 rendszerében kell elhelyezni, amire alkalmas helyi-
 ségek ma nincsenek (mivel az u. n. új épület termei
 északi fekvésűek); ellenben a régen különben is
 erre a célra emelt ó épület szobái teljesen megfe-
 lelnek az akad. internátus rendeltetésének, s a
 felügyelő tanár számára is lehet benne lakásról
 gondoskodni. Ilyen módon lehet nemcsak a tanul-
 mányi és tudományos érdekeket kielégíteni, de az
 ifjak fegyelmezését és hygienikus ellátását is biz-
 tosítani. Ezzel a meglévő két intézeti ágról min-
 den irányban és a legkielégítőbb módon gondos-
 kodnék a főiskola s hatalmas intézményeivel az

ország egyik legkitünőbb kulturtényezője maradna továbbra is. Mindenesetre inkább és teljesebb mértékben, mint nélkülöző intézményekkel, és fokozódó anyagi nehézségekkel kinos vergődésben.

d) Ha azonban arról az ambícióról sem akarna letenni a sárospataki főiskola, hogy külön, mint főiskolai intézmény is az egyetemekkel versenyző, esetleg azok sorába lépő intézmény szerepeljen, azt is csak erői bölcs mérlegelésével s azoknak a kereteknek időleges feladásával érheti el, amelyeket a közel jövőben — nézetem szerint — komoly hivatásnak megfelelően kitölteni ugy sem lesz képes. Legyek rossz próféta, de az idő ebben nekem aligha nem igazat fog adni. A jogakadémia fentartása, mint fejtegettem, meglábolthatatlan zavarokba dönti az iskolát s a vége mégis csak a feladása lesz. Csakhogy akkor már késő lesz siratni a kárba vesztett ezreket és az erőgyűjtés szempontjából elpocsékolt évtizedeket!

A jogi kar személyi kiadásai 1911-ben 37760 K-t tettek ki. Ebből 22060 K-t a jogi kar megszüntetése esetén, addig, míg az államsegély megfelelő összegben be nem folyik, lehetne a deficit részben vagy egészben való megszüntetésére használni fel, azután pedig a megmaradó intézmények erősbbítésére s internátusok létesítésére; *15,000 K-t pedig állandóan tőkésíteni.*

Erre soha olyan jó alkalom nem kínálkozik, mint épen most. A tanári kar legkiválóbbjait az állammal egyetértésben el lehetne helyezni az új egyetemeken. Másokat a pénzügyi kormányzás és igazságszolgáltatás vagy közig. bíróság körében lehetne alkalmazni. Az állam, méltányolva a helyzetet, bizonyára a legteljesebb készséggel sietne a főiskola támogatására a nehéz személyi kérdések megoldásánál. De ezenfelül is vannak ez idő szerint, tudomásom szerint, olyan alkalmazottak is,

akkikkel szemben a főiskola még nincsen obligóban, noha erkölcsi testületeknek a méltányos személyi érdekeket is lehető teljességgel tisztelniök kell. Azonban a *suprema lex salus reipublicae* elvéből kifolyólag a nyugdíj törvény is alkalmazható végső esetben, mely a maximalis nyugdíjjogosultságnak legalább is felét biztosítja megszűnő intézetek tanárainak. Az illetők magas egyéni és hivatalos qualificatiója e mellé bizonyára képes bőséges kárpótlásról gondoskodni. Ezt természetesen inkább csak elméleti szempontból említem fel a megoldás lehetőségének illusztrálására.

10,000 K évenként tőkésítve, 100 év leforgása alatt 4% mellett 12,376,237.05 K-ra, 150 alatt 89,480,668.54 K-ra nő, de 5% mellett, ahogy a főiskola gyümölcsöztetheti, 100 év alatt már 26,100,251.57 K-ra, míg 150 év alatt 301,395,499.23 K-ra. Míg ha 15,000 K van tőkésítve, *szintén úgy*, hogy a kamatok kamatjához minden évben újabb 15,000 K tétetik be, 100 év alatt 4 % mellett 18,564,325.58 K, 150 év alatt 134,221,002.81 K, míg 5% kamatozással 100 év alatt 39,150,377.35 K, 150 alatt pedig 452,003,248.85 K tőke áll elő. A frankfurti egyetem céljaira 160,000,000 márka áll rendelkezésre. Ma elsőrendű egyetem fenntartása évi 7 millióba kerül, a kolozsvári azonban ettől még ma is messze elmarad. De, tekintve, hogy ily nagy idő, 100—150 év alatt, a tudományok és gazdasági viszonyok is erősen megváltoznak, 150—200 millió K-t kell számítani erre az időre egyetem alapja gyanánt. A felső oktatás, általában a közoktatás kérdésében két eshetőség következhetik be. Vagy kizárólag állami oktatás lesz, vagy nem. Én nemzeti egységünk érdekében óhajtom a kérdés olyan előkészítését és eldöntését, hogy a felekezeti torzsalakodást kizáró, illetőleg kiegyenlítő állami oktatás

részére dőljön el az ügy. Nem is tudom elhinni, hogy a ref. egyház jóhiszeműségének félre vezetésével, mely erkölcstelen államcsiny jellegével birna, az állam ma a debreczeni állami egyetem felállításával a ref. felekezeti egyetem némi reménységgel biztató lehetőségét semmisíti meg s holnap hozzájáruljon katolikus felekezeti egyetem létesítéséhez. De ha mégis a Kollonitsok kora új formában egyszer beköszöntene, a magyar protestantizmusnak is életre kell keltenie a félre tett gondolatot. Ámde, ha erre az eshetőségre nem készülünk, akkor ép olyan fegyvertelenül állunk az ellenséges új helyzetben, mint ma. Ezért előre kell gondoskodni az eszközökről.

Kérdem, ha a pataki főiskola jogakadémiájának megtartásával megmarad mai két fakultásával, ebben az állapotában, de anyagilag elcsigázott helyzetében: közelebb lesz-é ekkor a ref. egyetem megvalósításához, mint egy külön erre a célra évtizedek hosszú során összerakott millióinak birtokában? Képesebb lesz-é ezzel a katolikus egyetemi mozgalom ellensúlyozására? Feleljen ezekre a kérdésekre kiki a maga lelkiismerete szerint, de annak meggondolásával, hogy a jövő kor ítélő széke elé kerül!

100, 150 év! Micsoda álmodozás?! Ki gondol annyira!? Elég a gondunk arra, hogy holnap megélhessünk! A jövő, a messze jövő, a maga bizonyára fejlettebb eszközeivel hadd gondoskodjék magáról! . . És mi lett volna a pataki főiskolával, ha Vay József és hitestársa Mocsáry Erzsébet is így gondolkoztak volna 1809-ben?! Az tartson álmodozónak, aki a Vay-Mocsáry alapítvány hagyományozóit tartja álmodozóknak; az tartson a mai sárospataki főiskola rossz máju ellenségének, aki a Vay-Mocsáry alapítvány hagyományozóit az akkori sárospataki főiskola éheztető ellenségének

tartja, mert a 9000 rénes forintok kamatait nem engedték koruk szükségleteire felhasználni.

És ha akkor sem lesz szükség, szerintem, ki az állami egyetemeknek a hive vagyok, ref. egyetemre, mi lesz a pataki milliókkal? Akkor a pataki főiskola akkori vezetői vagy jogutódai szabadon diktálhatják az államnak a feltételeket a pataki egyetem felállításához, biztosítva abban minden jogos ref. érdeket és az egyetem ref. jellegét arra az esetre, ha egyszer mégis létesülne más valású felekezeti egyetem.

Igy, de csak így lehet biztosítani a legfelső oktatást Pataknak és semmi más módon. A tökécsített összeg óriási ereje gondoskodhatnék arról is, hogy helyben gyümölcsöztetve, magát a várost is alkalmas milieuvé növecsze gazdasági és kulturális életet teremtő hatalmas erejével, aminőre szükségse van egy magyar Heidelbergnek! . . .

Dixi et salvavi animam meam. Aki a sárospataki főiskola korszakalkotó ügyében véleményét az enyémmél a sárospataki főiskola tisztább szeretetével alkotja meg, *az vegye a bátorságot* és dobjon rám követ!! . . .

BÉRECEMI EGYETEMI KÖNYVTÁR

Leit. 13856-1958

